

Oponentský posudek na disertační práci Ondřeje Srby „**Historie a orální tradice Altajských Urianchajců**“ (217 str. textu, přílohy 70 str., obrazové přílohy 32 str.)

ÚJCA, Filozofická fakulta UK 2019

Tématem disertační práce Ondřeje Srby, jak už je v názvu konstatováno, je popis historie západomongolského etnika Altajských Urianchajců - jak mongolojazyčného, tak tuvanojazyčného etnika - v současné době roztroušeného v několika administrativních částech Mongolska a Číny (Bayan-Ölgii ajmak, Chovd ajmak, taktéž v Chövsgölském ajmaku a mnohaetnickém čínském Xinjiangu). Podle tradičního dělení jsou Altajští Urianchajci řazeni mezi západní dialekty mongolštiny, tedy mezi dialekty ojratské.

Práce se zaměřuje právě na mongolojazyčné Urianchajce v Mongolsku i Číně, přibližně se jedná o třicet tisíc mluvčích, což lze chápat, že se jedná o etnikum dialekticky výrazně ohrožené. Nejde však jen o historiografii dané oblasti, ale především o emický přístup k chápání historie etnika, tedy o orálně předávanou tradici, jak ji vlastní příslušníci interpretují v konkrétních příbězích. Práce se tedy jeví jako iterdisciplinární, protože kloubí historické metody práce (práce s archivními materiály) s metodami etnologickými (terénní výzkum, zúčastněné pozorování apod.), ale i lingvistickými (viz rozsáhlé přepisy výpovědí, etymologické rozbory slov, formální jazykové prostředky – aliterace, ideofony, metafory).

Srba velmi výstižně toto etnikum charakterizuje: „Altajští Urianchajci nemají žádné vlastní předmoderní historiografické texty, jaké nacházíme u dalších ojratských skupin...Altajští Urianchajci jsou skupinou žijící na pomezí kulturních a administrativních celků a je tudíž možné k jejich historii přistupovat z různých pohledů na základě zcela odlišných pramenů.“ (str.13) „Orální tradice a orální historie je jediným zdrojem tvořeným z pohledu Altajských Urianchajců...“ (str.14), dále říká, co je cílem jeho práce: „...strukturovaný popis živé orální tradice týkající se historie Altajských Urianchajců na základě vlastního terénního výzkumu.“ (tamtéž)

Metodologicky je Srba inspirován obecnou strukturou analýzy orální tradice v knize belgického antropologa Jana Vansiny, 1985, *Oral Tradition as History*, což je dílo úctyhodné, ale aplikovatelné jen do jisté míry, což si doktorand v průběhu práce dobře uvědomuje, ale reflektuje vymezenost pojmů *orální historie* a *orální tradice*. Velmi dobře se však vypořádává s mongolským termínem *historie*, mongolsky *tüüh*, který informanti postupně používají napříč vyprávěními skvostně pokaždé jinak, a tak slovo dostává význam vždy konkrétním příběhem. Snad nejlépe ho je tedy překládat jako „příběh“, který vždy ožívá při narativu z minulosti, přítomnosti, ale i při budoucím možném dění.

Předkládaná disertační práce vychází kromě archivních materiálů, především z korpusu nahrávek (200 hodin) pořízených při terénních výzkumech během posledních devíti let. Zde je třeba podotknout, že je to výjimečný počin. Doktorand opakovaně navštěvoval ta nejhůře přístupná místa v Mongolsku, snad i v Číně! Altajské pohoří v dané oblasti je vzdáleno od Ulánbátaru cca 1500 km, jde o skutečně těžce přístupná místa a doprava a entuziasmus doktoranda se vymyká. Navíc získat důvěru respondentů je právě ve schopnosti výzkum opakovat! Opakované návštěvy ve vybraných lokalitách upevňují a prohlubují vztah mezi informanty a badatelem, výzkum nabývá vyšších kvalit a směřuje k vnímání stále hlubšího a detailnějšího pochopení výpovědí informantů.

Toho se týká i novátorský přístup doktoranda v zaznamenávání opakovaných sdělení u týchž informantů, pečlivě sleduje rozdíly, ale především ustálená spojení a formulace v konkrétních výpovědích. Srovnávání opakovaných výpovědí během několika let je velmi vzácný prvek v terénním výzkumu, z vlastní zkušenosti vím, že se většinou badatel spokojí s prvotní výpovědí a opakování nevěnuje pozornost.

Z hlediska etnolingvistického, především z metodologického pohledu etnografie komunikace, tzn. uchovat detailní záznam konkrétních proběhlých rozhovorů - dokumentaci o způsobu myšlení a o způsobu komunikace, doporučuji celý materiál postupně zpřístupnit veřejnosti ve formě internetové databáze (stejně postupují s orální historií na University of Cambridge). Pro další využití nahraného korpusu je třeba zachovat nahrávky v původním stavu včetně kladených otázek, odboček od tématu, vstupů jiných osob apod., tedy jak se s jazykem konkrétně zachází. Získá se

tak kromě narativů také cenný dokument mluveného ojratského dialektu Altajských Urjanchajců, byť je již zčásti ovlivněn chalchským standardem. Není třeba nahrávky upravovat a ovlivňovat vlastním výběrem či redukcí promluv. Každý takový dokument se stává nenahraditelným, vzhledem k stárnutí a vymírání mluvčích, tedy ohrožení dialektů a subdialektů a v neposlední řadě také vzhledem k těžko přístupným oblastem.

Členění práce na šest oddílů je běžné, nicméně k tomuto členění mám připomínku k úvaze. V úvodu i závěru opakovaně považuje Srba pátou kapitolu za stěžejní, což odpovídá jejímu rozsahu i tematickému záběru, jedná se o nejrozsáhlejší a ucelený obsah výpovědí. Zde bych přeci jen pozměnila název kapitoly, který je svým současným názvem „Struktura orální tradice Altajských Urjanchajců“ poněkud zavádějící. *Obsah* – tedy zaznamenané narativy, tj. témata orální tradice Altajských Urjanchajců, by logicky patřil hned za kapitolu 2. *Historický vývoj Altajských Urjanchajců v 18.-20. století*, a pak až teprve formální stránka 3. *Rysy orální tradice, a význam* 4. *Význam a úloha tradice pro komunitu Altajských Urjanchajců*. Klasifikace orálních narativů podle konkrétních postav a osobností a podle frekvence jejich výskytu (tedy podle důležitosti pro komunitu) a nikoli podle genealogií je velmi výstižným vodítkem při popisování získaného materiálu, byť ji doktorand považuje za „umělou“ (str. 124). Velmi oceňuji kapitolu 3., která se dotýká formálních prostředků orální tradice v jejich plné šíři. Zde lze ještě případně doplnit citace z prací kolegyň V. Kapišovské, která se zabývala ve svých článcích vnímáním a určováním času v mongolštině (str. 60), a E. Obrátilové, která velmi podrobně mapuje mongolská toponyma a osobní jména (str.62).

Autor prokázal během terénních výzkumů a při historiografické badatelské práci nezvykle vysokou úroveň jazykové erudice. Připomeňme, že kromě mongolského a čínského jazyka, a to jak mluveného, tak klasického, zvládl i dialektově odlišný jazyk ojratské podskupiny Altajských Urjanchajců a jejich texty v jasném písmu. Svě informace kromě vlastního výzkumu čerpal jak z archivních pramenů, tak z velkého množství odborné literatury. Jeho poetické a výstižné překlady písní a veršovaných pasáží vykazují vysokou úroveň a odkrývají také značné autorovo literární nadání.

Je třeba připomenout, že se Ondřej Srba zabýval orální tradicí Altajských Urjanchajců především zaměřenou na historii. Některá jiná témata, jako například vášeň Urjanchajců a všech Mongolů pro rychlé a krásné koně a jejich dostihy či význam snů pro danou komunitu, činí také významnou náplň mongolské venkovské orální tradice. Jak si sám autor správně uvědomuje, badatel výzkum orální tradice ovlivňuje svými zájmy či zaměřením a vždy limituje svými omezenými znalostmi.

Závěrem bych jen chtěla upozornit na některé drobné nedostatky v textu, které vznikly zřejmě rozsahem práce a vzhledem k časové tísní. Např. na str. 49 je poznámka 120 nepřeložena a neoznačena, na str. 66 a též 75 zůstaly nepřeloženy názvy písní, na str. 127 zůstává nepřeložena poz. 443 - srovnání verzí o výřečnosti Mergen Temenovy ženy, pozn. 776, 783 nepřeloženy. Poněkud zvláště působí nepřeložené mongolské názvy roků *luu*, *honi*, *tuulai jil*, *tahia jil* (str. 169, 181), název ryby hlavatky říční *tajmen* (str. 57), což je název ruský, název sviště *tarvaga* (str. 185), životopis *namtar* (str.64). Tu a tam se vyskytují gramatické nesrovnalosti (str., 172, 202, 205 pozn. 804, 212).

Jednoznačně hodnotím předkládanou disertační práci kladně a doporučuji ji k obhajobě

V Praze 25.8.2019

Alena Oberfalzerová

Otázky do diskuze: Poskytnete plné znění nahrávek rozhovorů pro další bádání? Doporučuji práci po úpravě vydat v anglické verzi, je možné některé opakující se pasáže vypustit?